

SFÂRȘITUL OCCIDENTULUI?

Lucian Boia, născut în București la 1 februarie 1944, este profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București. Opera sa, întinsă și variată, cuprinde numeroase titluri apărute în România și în Franța, precum și traduceri în engleză, germană și în alte limbi. Preocupat îndeosebi de istoria ideilor și a imaginarului, s-a remarcat atât prin lucrări teoretice privitoare la istorie (*Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*) și la imaginar (*Pentru o istorie a imaginarului*), cât și prin investigarea consecvență a unei largi game de mitologii (de la viața extraterestră și sfârșitul lumii până la comunism, naționalism și democrație). A adus, de asemenea, noi interpretări privitoare la istoria Occidentului, a Franței și a Germaniei. În 1997, lucrarea sa *Istorie și mit în conștiința românească* a stârnit senzație și a rămas de atunci un punct de reper în redefinirea istoriei naționale.

Volume publicate la Humanitas:

Istorie și mit în conștiința românească (1997, 2000, 2002, 2006, 2010, 2011, 2012)

Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune (1998, 2002, 2008, 2013)

Două secole de mitologie națională (1999, 2005, 2011, 2012)

Mitologia științifică a comunismului (1999, 2005, 2011)

Sfârșitul lumii. O istorie fără sfârșit (1999, 2007)

Pentru o istorie a imaginarului (2000, 2006)

România, țară de frontieră a Europei (2002, 2005, 2007, 2012)

Mitul democrației (2003, 2013)

Între înger și fiară. Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre (2004, 2011)

Jules Verne. Paradoxurile unui mit (2005)

Omul și clima. Teorii, scenarii, psihoze (2005)

Tinerețe fără bătrânețe. Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi (2006)

Occidentul. O interpretare istorică (2007)

Napoleon III cel neiubit (2008)

„Germanofili”. Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial (2009, 2010, 2013)

Franța, hegemonie sau declin? (2010, 2012)

Tragedia Germaniei: 1914–1945 (2010, 2012)

Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950 (2011, 2012)

Istoriile mele. Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia (2012)

De ce este România altfel? (2012)

LUCIAN
BOIA

SFÂRȘITUL
OCCIDENTULUI?
SPRE LUMEA DE MÂINE

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Se sfârșește o lume

AȘA NE-A FOST DAT: să trăim o epocă de răscruce. Fascinantă sau derutantă, în funcție de percepția și gradul de adaptabilitate ale fiecărui individ. O istorie se încheie și o alta prinde contur. Nu este sfârșitul lumii, dar e ceva ce oarecum îi seamănă: sfârșitul *unei lumi*. O lume apune și se întrevăd, ca prin ceață, contururile nedeslușite ale unei lumi noi.

Asemenea sfârșituri urmate de noi începuturi s-au mai petrecut de-a lungul veacurilor, dar niciodată la asemenea scară și cu asemenea intensitate. Prăbușirea Imperiului Roman poate oferi paralela cea mai sugestivă. S-a năruit atunci o mare civilizație de tip tradițional, pe ruinele căreia s-a înălțat un Ev Mediu deschizător

6 *Sfârșitul Occidentului?*

la rându-i al civilizației moderne. Doar că procesul acesta a durat veacuri. Acum roata lumii se învârte incomparabil mai repede. Iar transformările se petrec la scara întregii planete.

Se împletesc două fenomene majore: accelerarea istoriei și egalizarea lumii. Ar fi fost de ajuns cel dintâi – o accelerare impresionantă – pentru ca lumea de mâine să nu mai semene deloc cu lumea de ieri; se vede bine cum – în numai două decenii – Internetul și telefonia mobilă, pentru a ne opri doar la două exemple, au modificat atât comportamentele individuale, cât și viața socială în deplinătatea ei.

Egalizarea, acționând pe principiul „vaselor comunicante“, este pe cale să amplifice, și va amplifica tot mai mult, schimbările rezultate oricum în urma accelerării. Lumea a fost cândva neînchipuit de mare; acum a devenit neînchipuit de mică. Civilizațiile tradiționale au evoluat separat, cu întreținerea unor raporturi sumare între cele apropiate geografic și cu totala ignorare reciprocă între cele mai îndepărtate. Nici China, nici Africa Neagră, nici America precolumbiană n-au avut nimic de-a face cu lumea greco-romană sau cu Occidentul medieval. Primul înconjur al lumii – expediția lui Magellan – a durat trei ani de zile, între 1519 și 1522. În secolul al XVIII-lea, lumea măsoară încă, în ter-

meni de spațiu-timp, nu mai puțin de doi ani. Revoluția industrială a redus distanțele. La 1873, Jules Verne propunea „ocolul Pământului în optzeci de zile“, și nu era o ficțiune gratuită, ci rezultatul unui calcul bazat pe posibilitățile efective ale epocii. Astăzi, fizic, am putea înconjura Pământul în vreo două zile, dar în multe privințe nici nu mai avem nevoie să o facem: comunicarea electronică este instantanee și rezolvă o bună parte din necesități. Lumea s-a „înghesuit“, s-a sudat, spațiile s-au întrepătruns. Începând cu „marile descoperiri geografice“ (le spunem „descoperiri“, evident, din perspectiva occidentală) și până mai ieri, diversele regiuni ale globului s-au „adunat“ prin acțiunea în forță a Occidentului și în direcția deschisă și impusă de acesta. Occidentul a oferit, autoritar și seducător totodată, modelul dominant, tehnologia, designul, dar și toate valorile esențiale: etice, politice, culturale. Ultimele construcții alternative prăbușite în fața lui au fost sistemul comunist și utopia „Lumii a Treia“. Acum, acest cândva neobosit actor istoric a început să dea semne de oboseală. Își va fi îndeplinit misiunea: inventarea societății tehnologice și unificarea planetei. Un proces tot mai intens de egalizare tinde să-i estompeze poziția încă excepțională; rămâne de văzut dacă i-o va anula complet sau doar parțial,

8 *Sfârșitul Occidentului?*

și în ce ritm. Accelerarea istoriei produce deja o ruptură în interiorul civilizației occidentale. Schimbările se anunță însă și mai profunde dacă luăm în considerare întreaga omenire, impactul crescând al „celorlalți“ asupra lumii de mâine.

Cum merge istoria

O CVASICERTITUDINE: nimic nu va mai fi ca înainte. E singura propoziție despre care putem presupune că are șanse mari să nu fie contrazisă de mersul vremii. Dar ce va fi și cum va fi rămâne o mare necunoscută. Viitorul nu există, este un spațiu complet alb, pe care urmează să se scrie ceva, dar nu știm ce anume. Desigur, adesea ne închipuim că știm, sau că putem măcar bănuși, și atunci se ivesc scenariile de tot felul. Până acum, toate proiecțiile de viitor, toate profețiile s-au dovedit greșite, unele de-a dreptul hilare. Câteodată, din întâmplare, cineva a nimerit corect o țintă, dar ce înseamnă o țintă izolată în raport cu întreaga dimensiune a vremurilor ce vor veni? De altfel, nu știm prea bine

ce se va întâmpla nici mâine, într-un viitor care abia se desprinde de prezent. Marele șoc petrolier din 1973, surparea sistemului comunist, atacul terorist din septembrie 2001, criza financiară declanșată în 2007, „primăvara“ arabă din 2011, cu alte cuvinte, evenimentele cruciale, evoluțiile și crizele majore ale „istoriei imediate“, toate au venit pe neașteptate, într-o lume complet nepregătită pentru a le face față. Puținele preziceri de azi pe mâine care se vor adevăra se pierd printre atâtea scenarii divergente: pe care să-l alegi? În iunie 1944, germanii erau informați că Aliații vor debarca în Normandia, dar erau și mai convingător informați că nu vor debarca: așa că au mers pe varianta pierzătoare. Și criza din 2007 și-a avut prevestitorii ei, dar cine i-a luat în seamă, când atâtea alte voci susțineau contrariul? N-avem nici un mijloc pentru a hotărî dinainte dacă un scenariu e corect sau greșit. În urmă cu două decenii a stârnit senzație cartea lui Francis Fukuyama *Sfârșitul istoriei și ultimul om* (1992); autorul anunța „înghețarea“ istoriei, tocmai când aceasta își accelera cursul, și unificarea lumii în jurul modelului occidental, chiar în momentul când Occidentul se apropia de panta declinului; ar fi drept ca milioanele de cumpărători ai cărții să-și primească banii înapoi!

Cuprins

Se sfârșește o lume	5
Cum merge istoria	9
Miracolul occidental	17
Un Occident tot mai mic	31
Autodeprecierea	38
Dispariții: femeia și rasele	46
Viața de apoi, sau zece ani în plus?	52
Națiunile și Europa	56
Impasul democratic	62
Un deficit de utopie	68
„Ceilalți“	72
Accelerare sau ruptură?	78
Amestecul	83
Trei scenarii europene	88
China, și iar China	92

124 *Cuprins*

Încălzirea globală și Noul Nord	100
Scenarii blânde, scenarii rele	107
Într-un fel sau altminteri	114
Pseudoconcluzii	120